

ANGAŽIRANI ZNANSTVENIK: O MODALITETAH APLIKATIVNE ETNOMUZIKOLOGIJE V TEORII IN PRAKSI¹

Aplikativna etnomuzikologija - pod vplivom antropologije - uporablja znanstvena spoznanja o glasbi in izvajanju glasbe ne le za izboljševanje glasbene prakse, temveč tudi za izboljševanje odnosov med ljudmi. Avtor na podlagi lastnega primera razmišlja o možnosti neposrednega angažiranja znanstvenika v projektu, katerega namen je ohranitev kulturne identitete bosanskohercegovskih beguncev na Norveškem in vzpostavitev vzajemno koristne komunikacije med Bosanci in Norvežani v tej državi.

APLIKATIVNA ETNOMUZIKOLOGIJA

Alan P. Merriam je že v šestdesetih letih opazil, da etnomuzikologi - v primerjavi z antropologi - svoje znanje redko neposredno uporabljajo za dobrobit ljudi, vendar je predvideval, da bo aplikativna etnomuzikologija v prihodnosti pridobila več veljave (prim. 1964: 43). Skoraj tri desetletja kasneje je Jeff Todd Titon v reviji *Ethnomusicology*² št. 36/3, ki jo je kot urednik posvetil prav aplikativni etnomuzikologiji, ugotovil, da se Merriamovo predvidevanje udejanja počasneje, kot bi bilo mogoče pričakovati glede na potencial aplikativne etnomuzikologije. Kot možen razlog je izpostavil ukoreninjeno tradicijo "čiščenja oltarja ('čiste', op. S. P.) znanosti" (prim. Titon 1992: 316). Značilno je, meni Titon, da dosežki aplikativne etnomuzikologije do sedaj niso našli mesta v zgodovinskih pregledih etnomuzikologije, čeprav je bilo uresničenih "nešteto uspešnih intervencij in plodnih javnih projektov, zaradi katerih je svet boljši" (n. d.: 320).

Ob prepričanju, da je vsak etnomuzikolog vsaj za kratek čas zakoračil na področje aplikativne etnomuzikologije,³ poudarja Daniel Sheehy, da mora le-ta predstavljati zavestno dejavnost z jasno opredeljenim namenom in strategijami. V dosedanjih poskusih na področju aplikativne etnomuzikologije Sheehy razlikuje med štirimi temeljnimi strategijami:

(1) razviti nove situacijske "okvire" (kontekste, ki imajo

drugačne pomen) za glasbeno izvedbo, (2) omogočiti vračanje glasbenih vzorcev skupnostim, ki so jih ustvarile (in zatem izgubile), (3) usposobiti člane skupnosti, da postanejo glasbeni aktivisti in (4) razviti strukturne rešitve za večje probleme (Sheehy 1992).

Da aplikativna etnomuzikologija še zmeraj ni bila dovolj teoretsko obdelana in se zaenkrat ni močneje "prijela" niti v Združenih državah Amerike, priča tudi odlomek pisma ameriške etnomuzikologinje Bess Lomax Hawes,⁴ ki mi ga je poslala, spodbujena zaradi nekega mojega nastopa:⁵ "Izjemna prepričljivost vašega referata je izhajala iz etičnega in moralnega impulza, iz predpostavke, da bi znanstveniki morali uporabljati svoje znanje v skupno dobro. V moji domovini to žal ni splošno sprejeto/.../. Z našega zornega kota je Vaš projekt (*Azra*, ki bo predstavljen v tem članku, op. S. P.) zelo eksperimentalen in nenavaden" (Lomax Hawes 1995).

O možnostih in dosežkih uporabe etnomuzikologije obstajajo različna mnenja, od nekoliko razumljive skepse do visokih pričakovanj, ki jih potrjujejo rezultati. Skeptična je, na primer, glasbena publicistka Mirjam Žgavec, ki pravi: "Dosej se je večkrat pokazalo, da je ideologija v glasbi močno orodje oblasti, saj ima oblast veliko več sredstev za širjenje svoje ideologije kot dobronamerni antropologi" (1995: 34).⁶ Sijajno potrditve visokih pričakovanj pa dajejo rezultati triletnega projekta *The Resonant Community*, ki ga je za norveško koncertno direkcijo *Rikskonsertene* na širšem območju Osla uresničil Kjell Skjellstad. Z intenzivno uporabo multikulturnih glasbenih vsebin v osnovnih šolah - sodelavci projekta - je Skjellstad dosegel izmerljiv uspeh pri razvijanju sožitja in tolerance med otroki Norvežanov in priseljencev iz Afrike, Azije in Latinske Amerike (prim. Skjellstad 1993).⁷

Bistvo aplikativne etnomuzikologije je po mojem mnenju v tem, da etnomuzikološko znanje in razumevanje glasbe uporabimo za izboljšanje ne le glasbene prakse, temveč tudi medčloveških odnosov. Koncept aplikativne etnomuzikologije in njena uporaba za izboljšanje medčloveških odnosov se v okviru slovenske etnomuzikologije zastavlja kot novost, medtem ko slovenski etnomuzikologi svoje znanje že desetletja uspešno uporabljajo pri delu s folklornimi skupinami,⁸ v

¹ Besedilo je nekoliko prirejeno verzija članka *Uloga znanstvenika u stvaranju pretpostavki za suživot: Ususret primijenjenoj etnomuzikologiji*, ki je sprejet v objavo v polletni reviji *Narodna umjetnost* št. 32/2.

² V svetovnih razmerah najupliniteljša etnomuzikološka publikacija.

³ Ob neposredni pomoči informatorjem ali skupnosti, ki jo preučuje, toda tudi sicer s poučevanjem in pisanjem (Sheehy 1992: 323).

⁴ Pomembne predstavnice znanstvenega aktivizma in avtorice članka v omenjeni številki revije *Ethnomusicology*.

⁵ Gre za referat z naslovom *Ethnomusicologist as a Power Holder: Creating a Basis for the Bosnians to Live Together Again*, ki sem ga predstavil na 33. svetovnem kongresu Mednarodnega sveta za tradicionalno glasbo (ICTM) v Canberri, v Avstraliji, leta 1995.

⁶ Tukaj velja opozoriti na nevarnost pred zlorabo znanstvenih spoznanj v politične in druge namene (tako kot so to na primer počeli Američani v Čilu, na Tajskem in v Vietnamu; prim. Seymour-Smith 1986: 14), posebej v totalitarnih režimih (na primer na Portugalskem pod Salazarom; prim. El-Shawan Castelo-Branco 1992).

⁷ Ta projekt je predstavljen tudi v slovenskem jeziku (Skjellstad 1993/94).

⁸ Najbolj neposredno je to gotovo počel France Marolt.

pripravi folklornih festivalov, razstav,⁹ tekmovanj,¹⁰ delavnic in koncertnih nastopov.¹¹ Tako širok koncept predstavlja sintezo (etno)muzikološkega in antropološkega vidika ter povezuje slovensko tradicijo glasbene folkloristike z ameriško tradicijo antropologije glasbe. Prizadevanje, da z uporabo etnomuzikološkega znanja pomagamo pri reševanju problemov med ljudmi in s tem izboljšamo njihove odnose, predstavlja vsekakor pomemben odmik od običajnih akademskih ciljev, ki se izčrpajo z razširjanjem in poglobljanjem znanja.

ANGAŽIRANI ZNANSTVENIK

Moje zanimanje za aplikativno etnomuzikologijo izhaja iz moralnih razlogov v zvezi z vojno na (nekaterih) območjih nekdanje Jugoslavije oziroma želja, da bi ublažil trpljenje ljudi, ki so proti svoji volji postali žrtve vojnega pustošenja. Dwight Eisenhower je vojno opredelil kot "stanje, ko se med seboj pobijajo ljudje, ki se ne poznajo, in to po ukazu ljudi, ki se med seboj poznajo, a se ne ubijajo" (prim. Makedonski 1979: 179). Da se v tej vojni med seboj ubijajo tudi ljudje, ki se poznajo, je splošno znano dejstvo, ki ga potrjujejo pričevanja pregnanih in pobeglih, zabeležili pa so ga tudi praktično v vseh poročilih mednarodnih organizacij za človekove pravice.¹² Politična manipulacija, s katero so etnično identiteto postavili pred vse druge identitete posameznika, je pogojevala t. i. etnično čiščenje, v imenu katerega so se preganjali ali ubijali sorodniki, najbližji sosedje in drugi prebivalci skupnih naselij. Uravnotežen odnos med različnimi identitetami (etničnimi, regionalnimi, generacijskimi, spolnimi...), značilen za mirnodobne razmere z "zavestjo o kulturni različnosti in skupnem življenju kot posebni kvaliteti življenja" (Bringa 1993: 85),¹³ je prepustil svoje mesto nezaupanju in sovraštvu do posameznikov drugačne etnične pripadnosti. Ali lahko znanstvenik kaj pripomore k ozdravljanju skrhanih medčloveških odnosov, ki so bili skozi daljše časovno obdobje izpostavljeni tezam o nemožnosti skupnega življenja z ljudmi drugačne etnične identitete? Da bi prišel do odgovora na zastavljeno vprašanje, sem se odločil na lastnem primeru raziskati posredne in neposredne načine angažiranja v konkretnem projektu.

Ob posrednem angažiranju znanstvenik rezultate svojega raziskovanja predloži drugim, ki se bodo na temelju teh rezultatov odločili za delovanje, pri neposrednem angažiranju pa

- Fra Granada til Sarajevo: 17:00–18:00
- Musikk som møtested eller skillevei.
- Ved prof. Svanibor Pettan, Ljubljana og
- Zagreb, og førsteam. Kjell Skyllstad.
- Musikalsk eksempelsamling ved
- Schola Instrumentalis og AZRA

Et spaltet Europa? Europeisk kultur: Kilde til strid eller felles fundament?

Program for Humaniora-
uken 24.-30. mars 1995

- 9 Sodelavci Glasbenonarodopisnega inštituta so pripravili nekaj imenitnih razstav. Na primer razstavo o slovenskih ljudskih glasbilih v Slovenskem etnografskem muzeju v Ljubljani (Igor Cvetko, Julijan Strajnar).
- 10 Npr. kviz Glasbene mladine Slovenije o slovenski ljudski glasbi, ki ga je v osemdesetih letih pripravila Mira Omerzel Terlep.
- 11 V prvi vrsti Mira Omerzel Terlep.
- 12 Pretresljivo pričevanje neke 63-letne ženske iz Bosne in Hercegovine ni osamljen primer: "Poznala sem nekatere od žensk, ki so bile v uniformah. Ena izmed njih je bila snaha J. /.../, druga pa je bila učiteljica iz /.../, ime ji je /.../. Videla sem (tudi druge ljudi, ki jih poznam), kako ubijajo ljudi in požigajo hiše. Nekateri izmed četnikov so imeli preko glave črne nogavice. Bili so naši sosedje in so mislili, da jih tako ne bomo prepoznali, toda seveda smo jih prepoznali - kajti tako dolgo smo živeli z njimi..." (Beader in Tuzlak 1993: 276).
- 13 Citat se v izvirnem kontekstu nanaša na Bosno in Hercegovino.

«Vi døyr når vi kyssar»

Balkansk folkemusikk smyg seg ut gjennom ei glasdør og ned ei smijernstrapp i ein bakgård i Storgata i Oslo. Tre norske musikkstudenter og ei gruppe bosniske flyktningar har møttest for å bryte ned kulturelle motsetningar og skape ei felles plattform bygd på folkemusikk.

TEKST: AUDUN SKJERVØY
FOTO: BERNT EIDE

SEVDALINKA: Med innleving syng Sead Krnjic ein bosnisk kjærleikssong, akkompagnert av Tori Snerte (fløyte), Elisabeth Vatn og Suad Vuckic.

Reprint iz članka v norveškem časopisu "14 DAG 06 TID", 7. 4. 1994.

mora znanstvenik na temelju rezultatov raziskovanja oz. znanja, razumevanja in prepričanja tudi sam aktivno sodelovati. Med letoma 1993 in 1995 sem se posredno angažiral z nizom referatov na raznovrstnih mednarodnih kongresih, s samostojnimi predavanji, v člankih in intervjujih za različne medije.¹⁴ V njih sem predstavil znanstvena spoznanja, ki so sinteza mojih terenskih raziskav in upoštevanja relevantne literature. Ob spodbudi, da bom ta spoznanja uporabil v praksi, sem prišel do meja posrednega angažiranja - brez vpogleda v njihovo realizacijo ter možnosti vpliva na način uporabe.

Neposredno angažiranje se v danih okoliščinah kaže kot tvorno in bolj koristno, ker znanstveniku omogoča nadzor in vrednotenje uporabe znanstvenih spoznanj ob možnosti, da po potrebi izvede modifikacije. Načine neposrednega angažiranja bom predstavil z vzorčno raziskavo - projektom **Azra**.

AZRA: PREDSTAVITEV PROJEKTA

Projekt **Azra** sem si ob sodelovanju Kjella Skyllstada zamislil na začetku leta 1994 na Norveškem, v deželi, v kateri je takrat po uradnih ocenah prebivalo okoli 11000 beguncev z območja Bosne in Hercegovine. Čeprav to število ne deluje impozantno v primerjavi s številom beguncev, ki so jih sprejele denimo Nemčija in nekatere druge države, velja opozoriti, da je prisotnost Bosancev na Norveškem pritegnila znatno pozornost¹⁵ in reakcije v razponu med sočutjem (v veliki večini primerov) in nestrpnostjo (razgovori, 1994).

Glede na besede Tadeusza Mazowieckega, posebnega poročevalca Združenih narodov za človekove pravice na območju nekdanje Jugoslavije, so bili Bosanci v svoji domovini izpostavljeni "vznemirjanju, diskriminaciji, pretepanju, mučenju, skupinskim eksekucijam, preganjanju, konfiskaciji imetja, odpuščanju z dela, zastraševanju, odrekanju dobave hrane in drugih potrebnih za civilna naselja, žrtve posilstev pa so bile desetine tisočev žensk" (prim. Tschernie-Lempiäinen 1992: 13). S prihodom na Norveško so Bosanci pobegnili pred neposredno življenjsko nevarnostjo, ne pa tudi pred fizičnimi, psihičnimi in socialnimi problemi. Raziskava Melinde Meyer za potrebe Psihosocialnega centra za begunce v Oslo je pokazala, da "begunci zaradi pasivnega načina življenja v begunskih centrih zlahka postanejo žrtve post-travmatskega stresa, katerega značilni simptomi so vsiljivost, zapiranje vase in preobčutljivost ter nespečnost, bolečine po celotnem telesu, glavobol in depresija" (Meyer 1994: 1). Psihični problemi izhajajo iz preobilice prostega časa, ki beguncem omogoča, da pogosto obnavljajo boleče spomine in obupujejo pred negotovo prihodnostjo, medtem ko socialni problemi v znatnem delu izhajajo iz pomanjkanja komunikacij med begunci in lokalnim prebivalstvom v državi, ki jim je ponudila začasen dom.

Na temelju analize odgovorov bosanskohercegovskih beguncev, ki so bili obravnavani v projektu **Azra**,¹⁶ je mogoče sklepati, da jih (v različni meri, odvisno od generacijske pripadnosti, prejšnjega načina življenja, pogojev zapustitve domovine in drugih dejavnikov) bremenijo nekatere od naslednjih misli: žalovanje za ubitimi ljudmi in uničenimi materialnimi dobrinami v Bosni in Hercegovini, krivda zaradi odsotnosti in strah pred vrnitvijo zaradi reakcij tistih, ki so ostali in se borijo za domovino, sram zaradi odvisnosti od tuje pomoči in nezadovoljstvo zaradi tega, ker nimajo dovolj - ali sploh nobenih - stikov z Norvežani. Na temelju neposrednega vpogleda v opisano stanje na terenu, ki je bilo neugodno tako za Bosance kot za Norvežane, so se v prvem koraku nakazali cilji projekta; (1) učvrstiti in vsebinsko osmisliti glasbeno in širšo kulturno identiteto beguncev iz Bosne in Hercegovine na Norveškem ter (2) s pomočjo glasbe omogočiti in pospešiti komunikacijo in kulturno izmenjavo med Bosanci in Norvežani.

Vsak od navedenih ciljev zahteva pojasnitev. Ali sploh obstaja skupna "glasbena in širša kulturna identiteta" ljudi, ki so

¹⁴ Moji pogledi na glasbo in vojno na območju nekdanje Jugoslavije so objavljeni v angleškem, finskem, hrvaškem, nemškem, norveškem, slovenskem in švedskem jeziku.

¹⁵ Begunci iz Bosne in Hercegovine so predstavljali več kot 70 % skupnega števila beguncev, ki so našli zatočišče na Norveškem. Med njimi je bilo daleč največ Bošnjakov.

¹⁶ Anketna vprašanja so bila razporejena v pet skupin: premislek o osebni identiteti, stališča do (neposredno in posredno) soudeleženi v krizi na območju nekdanje Jugoslavije, predstave o prihodnosti, poznavanje Bosne in Hercegovine in poznavanje Norveške.

sicer, politično gledano, vsi begunci iz države A v državi B, so pa takrat, ko so živeli v različnih razmerah in v različnih delih Bosne in Hercegovine, vseeno negovali različne glasbene in druge tradicije ter razvili različne individualne in skupinske identitete? Menil sem, da bi glede na spremenjene okoliščine kazalo osmisлити združujočo "identiteto", ki bi jo Bosanci na Norveškem zmogli in želeli sprejeti ne glede na njihovo prejšnje življenje v različnih delih Bosne in Hercegovine, v vaškem ali mestnem okolju, v planinskem ali nižinskem svetu, in ne glede na razlike glede etnične, verske in drugih pripadnosti posameznikov. Pri tem smo morali povezati stališča ljudi, o katerih teče beseda, in znanstveno literaturo, posebej antropološko in etnomuzikološko, tako avtorjev iz Bosne in Hercegovine kot piscev iz drugih držav.

Danes je v medijih povsod prisoten politični pogled na Bosno in Hercegovino kot na državo, pri katere prebivalstvu dominira razlikovanje med tremi etnoreligioznimi entitetami.¹⁷ Toda v antropoloških in etnomuzikoloških raziskavah se je kot relevantnejše izpostavilo razlikovanje med vaškim in mestnim prebivalstvom - glede na večstoletni turški vpliv, ki je določil bosanskohercegovo urbano kulturo, medtem ko na vaški ni pustil pomembnejših sledov. Bosanska etnomuzikologinja Ankica Petrović poudarja, da "vpliv (posvetne, op. S. P.) muslimanske glasbe v Bosni in Hercegovini ni toliko povezan s prisotnostjo muslimanskega prebivalstva kot z območji najmočnejše prisotnosti turške administracije" (1988/89: 132). Ameriški antropolog William Lockwood opaža, da je "muslimansko kmečko prebivalstvo predstavljalo (in v veliki meri še zmeraj predstavlja) posebno skupino s posebnimi interesi, ki so pogosto bližji interesom krščanskega kmečkega prebivalstva kot muslimanski eliti" in da se "razlike med etničnimi skupinami na isti lokaciji kažejo kot tesno povezane variante in ne kot bistvene razlike" (1979: 215, 219). Ne da bi zatiral kulturne posebnosti posameznih bosanskih etničnih skupin,¹⁸ je projekt *Azra* vendarle poskušal poudarjati to, kar imajo skupnega - torej področje posvetne kulture.

Da bi vzpostavili kulturno izmenjavo med Bosanci in Norvežani, smo morali profilirati vsebine, s katerimi bi se begunci lahko predstavili širši javnosti v deželi, v kateri začasno bivajo. Kot je pokazal prej omenjeni projekt *The Resonant Community*, je neposredno predstavljanje glasbenih in plesnih tradicij Afrike, Azije in Latinske Amerike ugodno vplivalo na odnos Norvežanov do priseljencev - nosilcev teh tradicij (prim. Skjellstad 1993). Argentinski glasbenik, eden od nosilcev tega projekta, je med pogovorom leta 1994 izrazil zadovoljstvo nad dejstvom, da mu je uspelo Norvežanom predstaviti Latinsko Ameriko kot drugačno od medijskih stereotipov (hiperinflacija, vojne hunte, proizvodnja in trgovina z narkotiki) - kot območje z bogato glasbeno in kulturno dediščino (ustna komunikacija v Oslu 1994). V skladu s tem bi lahko Bosanci s predstavitvijo svojega kulturnega izročila prišli do veliko dejavnejših in kvalitetnejših odnosov z Norvežani, do stika, ki bistveno presega odnos med žrtvijo in tistim, ki ji je ponudil zatočišče.

ZBIRANJE IN ANALIZA GRADIVA

Projekt¹⁹ je bil uresničen na treh med seboj povezanih področjih etnomuzikološke dejavnosti: raziskovalnem, izobraževalnem in z izvajalsko glasbeno prakso. Terenska raziskava, katere namen je bil spoznavanje glasbene in kulturne identitete bosanskohercegovskih beguncev na Norveškem, je obsegala begunce, razmeščene v različnih oddaljenih delih Norveške (Arendal, Fossnes, Hemsedal, Oslo, Trondheim, Tromsø).²⁰ Pri tem delu sem uporabil tehnike intervjuja, ankete in opazovanja. Pisne vire sem preštudiral v knjižnici Uprave za priseljevanje (UDI) in v knjižnicah Univerze v Oslu.

Terensko zbiranje gradiva je potrdilo smotnost angažiranja v projektu. Znatno število informatorjev je izrazilo željo po vrnitvi v Bosno in Hercegovino ter izrazilo upanje v obstoj njene multietnične podobe, seveda pod pogojem, da mednarodna skupnost kaznuje zločince. Toda mednarodna skupnost so ocenili zelo negativno, kot na primer ZN (prazne resolucije), EU (lažne obljube), NATO (brezzobi lev) itd.

Izobraževalni del projekta je bil izveden na dva načina: (1) z rednimi tedenskimi predavanji na Inštitutu za glasbo in gledališče v Oslu in (2) z občasnimi javnimi predavanji v begunskih centrih in kulturnih domovih. Študentje so imeli v sklopu rednih predavanj na voljo dva študijska predmeta, ki sta se ukvarjala z glasbo v Bosni in Hercegovini: Etnomuzikologija, v katerem sta se glasba in vojna v delih nekdanje Jugoslavije umestila v že utečeni študijski program, in Glasba v pregnanstvu, ki je bil eksperimentalno - kot izbirni predmet - ponujen študentom, ki jih je ta tema posebej zanimala. Za razliko od rednih predavanj na Univerzi so bila javna predavanja namenjena tako Bosancem kot Norvežanom in so bila večkrat, glede na sestavo občinstva, izvedena dvojezično.

Izvajanje glasbe, ki ga etnomuzikologi že dalj časa razumejo kot način aktivnega pristopa k predmetu znanstvenega zanimanja, je imelo v tem kontekstu ključno vlogo v vzpostavljanju zvez med Bosanci in Norvežani ter je v znatni meri določilo tudi samo bistvo projekta *Azra*. O tem več v naslednjem razdelku.

Dejavnosti v okviru vsakega od treh navedenih področij so vplivale na drugi dve. Raziskovanje se je sklenilo z zbranim gradivom (audio in video posnetki ter fotografije), ki je bilo potem uporabljeno v izobraževalne namene in v pomoč za boljše izvajanje glasbe. Izobraževalni program je zainteresiranim posameznikom ponudil potrebna znanja za lastno delovanje pri raziskovanju in izvajanju glasbe. Skozi izvajanje glasbe so se oblikovala zanimiva in nadvse pomembna vprašanja o repertoarju in instrumentariju - glede na glasbeno in širšo kulturno identiteto beguncev -, ki so vplivala tako na raziskovalno kot na izobraževalno dejavnost.

17 Termin "ethno-religious groups" za Bošnjake-muslimane, Srbe-pravoslavce in Hrvate-katolike v Bosni in Hercegovini uporablja norveška antropologinja Tone Bringa (1993).

18 Te posebnosti, ki se včasih raziskovalcu lahko zdijo neznatne, imajo za pripadnike etničnih skupin na določeni lokaciji velik pomen (Lockwood 1979: 219).

19 Izvedba takšnega projekta zahteva zajamčena denarna sredstva. Moje bivanje na Norveškem med januarjem in marcem ter v septembru 1994 sta omogočili štipendiji Norveškega raziskovalnega sveta in Univerze v Oslu.

20 Tromsø na severu in Arendal na jugu kot skrajni točki raziskovanja sta med seboj oddaljeni skoraj 2000 km.

IZVAJANJE SPREMEMB

"Bistvena (konstitutivna) razlika med navadnim znanstvenim opazovanjem in eksperimentom je v tem, da pri eksperimentu raziskovalec vpliva na nastanek in potek različnih pojavov in procesov, jih povzroča in načrtno variira v skladu z namenom raziskave", navaja Janez Sagadin mnenje nemškega znanstvenika Meumanna z začetka tega stoletja in dodaja: "Akcijsko manipulativni odnos raziskovalca do raziskovanih pojavov imam za nepogrešljivo značilnost eksperimenta" (Sagadin 1977: 160, 164).

Osrednji del projekta *Azra* nedvomno spada na področje eksperimenta. Vodilna zamisel je bila ustanoviti bosansko-norveško zasedbo, ki bi naj izpolnila prej predstavljene načrte projekta. Sledi kratka kronologija zasedbe *Azra*.²¹

**Nastop ansambla Azra.
Bakkenteigen, 13. 5. 1995.
Foto: Dorothea Johansen.**

Med norveškimi študenti - udeleženci predmetov Etnomuzikologija in Glasba v pregnanstvu -, ki so med predavanji dobili vpogled v glasbo in kulturo Bosne in Hercegovine, so zaradi posebnega zanimanja izstopali trije posamezniki. Že njihovo prvo srečanje s člani bosanskega ansambla, ki je v tistem času pogosto nastopal v dvorani Deželnega združenja Bosne in Hercegovine (*Zemaljsko udruženje Bosne i Hercegovine*) v Oslu, se je končalo s poskusom skupnega izvajanja glasbe. Naslednja glasbena srečanja norveških študentov glasbe in bosanskih glasbenikov so postopno privedla do ustanovitve ansambla *Azra*. Prvič so - ob izvedbi bosanskih in norveških skladb - nastopili že na začetku marca 1994 v dvorani Deželnega združenja Bosne in Hercegovine. Bosansko občinstvo je reagiralo z navdušenjem. Teden dni kasneje je ansambel z istim programom nastopil pred profesorji in študenti na Univerzi, o čemer so poročali tudi mediji.

Ob koncu marca je *Azra* prvič nastopila v begunskem cen-

tru, kar od takrat počne stalno. Po uspešnem nastopu v Norveškem gledališču v Oslu septembra 1994 in številnih samostojnih koncertih ter dobrodelnih koncertih z drugimi izvajalci se je *Azra* začela pojavljati v medijih, tako da se je tudi širša javnost seznanila z njenimi nameni. *Azra* je imela odmeven nastop tudi na mednarodnem znanstvenem srečanju, ki ga je v sklopu *Tedna Humaniora* organizirala Univerza v Oslu marca 1995.

Nameni ansambla *Azra*²² so: (1) vsem državljanom Bosne in Hercegovine, ne glede na prej omenjene razlike, ponuditi glasbeni koncept, s katerim se lahko identificirajo, in (2) spodbuditi in ohranjati pozornost Norvežanov do Bosne in Hercegovine, njene kulture in politične usode ter položaja beguncev.

Ob razmišljanju o bosanskem glasbenem konceptu, smo morali upoštevati stanje pred vojno in spremembe, do katerih je prišlo zaradi vojne. Kot izhodišče smo vzeli dejstvo, da so v Bosni in Hercegovini glasbeniki, pripadniki različnih etničnih skupin, "sodelovali v ohranjanju, razvoju in promociji" vaše posvetne glasbe, kot tudi "sevdalink in drugih mestnih glasbenih žanrov, ki so jih imeli za neko vrsto ekumenske mestne folklorne glasbe Bosne in Hercegovine ali, preprosto rečeno, kot 'svojo lastno' glasbo" (po Petrović 1993). Po drugi

**Prvi javni nastop ansambla Azra.
Oslo, marec 1994.
Foto: Dorothea Johansen.**

strani velja opozoriti, da so posamezni žanri in glasbila med vojno izgubili "ekumenski značaj" in v očeh pripadnikov posameznih etničnih skupin postali svojevrstni etnični simboli, ki "ostajajo bolj ali manj statični glede na strukturne značilnosti, toda postajajo dinamični glede na pomene in empatično simbolizirajo trenutno družbeno-politično situacijo" (Petrović 1994: 5). Na kratko povedano, junaške pesmi ob guslah so danes zvočni simbol Srbov, gange simbol Hrvatov, sevdalinke pa simbol Bošnjakov (ibid.: 3-4).²³

²¹ Ime ansambla, s tem pa tudi naziv celotnega projekta, je izbrala norveška študentka glasbe Tori Snerte.

²² K uresničitvi dejavnosti *Azre* je najprej pripomoglo priporočilo Univerze v Oslu, kasneje pa še gmotna podpora Uprave za priseljevanje. Prvi sestanek s predstavniki Uprave marca 1994 - ob sodelovanju predstavnikov Univerze v Oslu in državne koncertne direkcije *Rikskonsertene*, ki je bila pokroviteljica projekta *The Resonant Community* - ni prepričal odgovornih v Upravi, da je vredno vložiti sredstva v projekt kulturne izmenjave *Azra*. Na spremembo tega stališča so vplivali kasnejši uspehi ansambla.

²³ O tem, kako so politične spremembe odsevale v glasbi, pripoveduje Borislav Herak, ki so mu v Sarajevu sodili zaradi zločinov, ki jih je storil kot vojak t. i. Republike srbske: "Rad sem imel zabavno glasbo in narodno, ampak pravo narodno glasbo. Gusel nisem maral nikoli. Ne tiste četniške O, Romanija! V Sarajevu sem poslušal Radio 202, pa dobro zabavno glasbo, rad poslušam tujo zabavno glasbo. Tam pa so povsod poslušali gusle in srbske pesmi - Karadjordjevo, ki jo pejejo v Srbiji. Sploh ne slišiš tistih lepih narodnih viž. Kadar sem sedel v avto, je oni, s katerim sem se vozil, poslušal gusle. Vedel pa se je tako kot jaz, kaddar poslušam zabavno glasbo in pri tem uživam." (Iz televizijskega filma MGM Sarajevu, *Man God the Monster*, ki so ga režirali P. Žalica, I. Arnaudalić, M. Idrizović in A.

Repertoar in instrumentacija ansambla **Azra** odsevata mestno glasbeno tradicijo Bosne in Hercegovine.²⁴ Repertoar sestavljajo znane pesmi, ki so bile pred vojno splošno prisotne med pripadniki vseh etničnih skupin v Bosni in Hercegovini. Tudi instrumentacija je etnično nevtralna; pevca spremljajo flavtistka, kitarist, harmonikar, klarinetistka in bas kitarist. Poudariti velja, da smo eksperimentirali tudi z izvedbami vaške glasbe Bosne in Hercegovine. Glede na slab odziv občinstva v begunskih taboriščih na izvedbe tovrstne glasbe smo se odločili, da jih umaknemo z repertoarja. Mestna glasba je imela prednost zaradi dveh razlogov: (1) mestna glasba je bila - za razliko od vaške - sprejemljiva tako za begunce iz vaških kot iz mestnih okolij Bosne in Hercegovine²⁵ in (2) z mestno glasbo je bilo objektivno lažje predstaviti Bosance Norvežanom kot podobne pripadnike istega civilizacijskega kroga.

Dejstvo, da ansambel izvaja tudi norveško glasbo, poudarja, da je sodelovanje v kulturni izmenjavi koristno in priča o zanimanju Bosancev za kulturo dežele, ki jih je sprejela.

VREDNOTENJE REZULTATOV

Potem ko sem začetno obdobje svojega bivanja na Norveškem izkoristil za prve tri faze projekta, sem drugo obdobje - šest mesecev kasneje - izkoristil za prve ocene učinka izpeljanih sprememb. Podatki, zbrani z intervjuji in anketami, so pokazali, da je projekt **Azra** dosegel zastavljene cilje: (1) pripomogel je pri uvrstitvi glasbene in širše kulturne identitete beguncev iz Bosne in Hercegovine na Norveškem in jo vsebinsko osmisli ter (2) omogočil in spodbudil komunikacijo in kulturno izmenjavo med Bosanci in Norvežani na Norveškem.

Na raziskovalnem področju je prišlo do znatne razširitve in poglobitve poznavanja in razumevanja glasbenega življenja v izrednih razmerah, o čemer priča tudi ustrezna zbrana dokumentacija. V večini begunskih skupnosti glasbenega življenja sploh ni bilo,²⁶ le tu in tam je glasba - brez kakršnihkoli znakov akulturacije in socializacije - pričala o izoliranosti beguncev tako na področju posameznih, intimnih glasbenih izrazov kot na področju javnih nastopov bosansko hercegovskih ansambljev, ki so jih sestavljali v glavnem profesionalni glasbeniki.²⁷ Rezultati raziskovanja stanja med spremembami in stanja po izvedenih spremembah potrjujejo visoka pričakovanja glede dometov aplikativne etnomuzikologije in opozarjajo na njen potencial v globalnih razsežnostih, glede na nerešene probleme več kot sedemnajst milijonov beguncev.

Na izobraževalnem področju je bilo begunstvo predstavljeno kot splošni problem človeštva. Dejstvo, da država A danes ponuja zatočišče beguncem iz države B, ne pomeni, da se vloge čez nekaj časa ne bodo zamenjale. Potrebno je bilo - in je še - razviti občutenje ljudi, v tem primeru Norvežanov do "drugih" oz. do Bosancev in ne-Norvežanov, ki jih je

Prvi javni nastop ansambla Azra.

Oslo, marec 1994.

Foto: Dorothea Johansen.

nesreča prisilila, da so se zatekli na Norveško. Temeljno politično, zemljepisno in demografsko znanje, s katerim so pred izvajanjem projekta v različnem obsegu razpolagali posamezniki, Bosanci in Norvežani, soočeni drug z drugim, se je izkazalo za nezadostno. In prav kulturne vsebine, posebej glasba, so pripomogle k doseganju uravnotežene komunikacije. Po razgovorih z Bosanci in Norvežani sem ugotovil, da so predavanja v begunskih centrih izboljšala odnos med begunci in osebje, zadolženim za skrb o njih, posredno pa so pozitivno vplivala tudi na stike s širšo skupnostjo - lokalnim norveškim prebivalstvom.

Znotraj ansambla so se izoblikovali prijateljski odnosi. Vsi člani skupine so izrazili zadovoljstvo nad izkušnjo, ki jim ga je podarilo skupno izvajanje glasbe. V neposrednem stiku so se Bosanci in Norvežani veliko naučili drug od drugega o njihovih glasbah in kulturah. Poleg tega, da so z razširjanjem in poglobljanjem znanja osmislili del svojega časa, se zavedajo, da so z nastopi po begunskih centrih napravili ugoden vtis na Bosance, v javnosti pa so podprli Bosno in Hercegovino ter poželi ugoden odmev tudi med Norvežani.

O vplivu, ki ga ima **Azra** na bosanskohercegovske begunce na Norveškem, pričajo izjave izvajalcev in občinstva. Pevec **Azre** Sead Krnjić pravi: "To je zelo pomembno za naše ljudi iz Bosne in Hercegovine. Ko igramo zanje/.../, imam občutek, da jim ponovno odpiramo dušo in srce. Dejansko se vidi sijaj, velika radost, /.../, poleg vsega tega trpljenja, ki so ga preživeli, mislim, da jim sevda dejansko vrača življenje. Za nas je pomembno tudi to, da to ohranimo, kolikor je mogoče. /.../ Upam, da jih bomo ohranili pri življenju do končne vrnitve domov" (ustna komunikacija, 1995). Begunec Hamdija Pašić je kot predstavnik občinstva po **Azrinem** koncertu dal izjavo za norveško televizijo, katere stališče se vsebinsko ujema z izjavami, ki so jih o **Azri** izrekli drugi pripadniki

Kenović; SaGA-Noe Productions, 1994.)

²⁴ Npr. U lijevom starom gradu Višegradu; Kad ja podoh na Bembašu; Moj Dilbere; Zapijevala sojka ptica; Sntjeg pade; Emina...

²⁵ Na takšno estetsko stališče je, med drugim, vplivalo tudi politično favoriziranje industrije pred poljedelstvom in s tem mesta pred vasjo v nekdanji Jugoslaviji. Temu je potrebno dodati še to, da bosanski člani ansambla, ki so po poreklu iz bosanskih mest, niso želeli izvajati njim tuje vaške glasbe.

²⁶ Glasba se jim je zdela neprimerna glede na okoliščine, v katerih so se znašli.

²⁷ Samo enkrat, v Tromsøju, sem bil priča skupnemu nastopu bosanskih (harmonikar in kitarist) in ne-bosanskih glasbenikov (madžarskega cimbalista in norveškega kontrabasista). Repertoar je obsegal popularne ljudske melodije z območja bivše Jugoslavije in z Madžarske. V Hemsedalu sem zasledil, da so Bosanci muzicirali za sosede Norvežane in narobe. V Fosnesu je Norvežanka Dorothea Johansen za tamkajšnje begunce organizirala gibalne vaje ob glasi v terapevtske namene.

bosansko hercegovaške skupnosti na Norveškem: "Glasba zaseda zelo pomembno mesto v življenju Bosancev. Sevdah je ena od pomembnih stvari v našem življenju. Še posebej kadar ga igrajo pravi Bosanci in Norvežani, je to nekaj prijateljskega, nekaj posebnega."

Projekt **Azra** traja z nastopi ansambla še naprej. Na temelju praktičnih izkušenj se še naprej dogajajo manjše prilagoditve koncepta ansambla. Že ko sem pisal ta članek, je bilo mogoče zatrditi, da je **Azra** zaživela kot mednarodno priznani model, ki ga je mogoče uporabiti pri drugih (begunskih) skupnostih na Norveškem pa tudi v drugih delih sveta.

SKLEP

Na primeru projekta **Azra** sem predstavil del potenciala aplikativne etnomuzikologije. Razumljivo je, da aplikativne etnomuzikologije ne kaže nujno povezovati z nezaželenimi okoliščinami, kot je vojna, ki je Bosance prisilila, da so poiskali zatočišče kot begunci na Norveškem. V mirnodobnih razmerah je mogoče etnomuzikologijo koristno uporabiti v različne namene, skupaj z angažmajem v preprečitvi vojne. V Bosni in Hercegovini bi lahko skozi predavanja, delavnice in nastope etnomuzikologov v medijih pripomogli k odpravljanju posledic vojne.

Smisel aplikativne etnomuzikologije je v prenašanju specialističnih znanj iz sorazmerno majhnega in zaprtega kroga akademske elite k tistim, ki jim ta znanja lahko pomagajo v vsakdanjem življenju, tako pri sprejemanju političnih odločitev kot pri uresničevanju skupnega življenja na terenu. Vojni dogodki samo potrjujejo potrebo po izkoriščanju tega znanja.

V skladu s predvidenim in pričakovanim vključevanjem Slovenije v Evropsko skupnost in v druge mednarodne povezave bo lahko aplikativna etnomuzikologija z izkušnjami na področju multikulturalnosti odgovorila na nove zahteve, ki se bodo našle pred njenim šolstvom in celotno družbo.

LITERATURA

- BEADER, Milena in Edin TUZLAK 1993: Ratni zločini u Bosni i Hercegovini. Izveštaj Amnesty Internationala i Helsinki Watcha od početka rata u BiH do rujna 1993. g. Antiratna kampanja - Hrvatska i Centar za mir, nenasilje i ljudska prava. Zagreb.
- BRINGA, Tone 1993: Nationality Categories, National Identification and Identity Formation in "Multinational" Bosnia. V: The Anthropology of East Europe Review 11/1-2, str. 80-89.
- EL-SHAWAN CASTELO-BRANCO, Salwa 1992: Safeguarding Traditional Music in Contemporary Portugal. V: Max Peter BAUMANN (ur.), World Music - Musics of the World.

Florian Noetzel. Wilhelmshaven, str. 177-190.

- LOCKWOOD, William 1979: Living Legacy of the Ottoman Empire: The Serbo-Croatian Speaking Moslems of Bosnia and Hercegovina. V: A. ASCHER (ur.), The Mutual Effects of the Islamic and Judeo-Christian Worlds. The East European Case, str. 209-225.
- LOMAX HAWES, Bess 1995: Pismo, 20. marec 1995.
- MAKEDONSKI, K. 1979: Muzika, kriminal i rat. V: Analiz Kliničke bolnice Dr. M. Stojanović 18/2, str. 178-181.
- MERRIAM, Alan P. 1964: The Anthropology of Music. Northwestern University Press. Evanston.
- MEYER, Melinda Ashley 1994: Stress Prevention in Refugee Reception Centres. Rokopis.
- PETROVIĆ, Ankica 1988/89: Paradoxes of Muslim Music in Bosnia and Hercegovina. V: Asian Music 20/1, str. 128-147.
- PETROVIĆ, Ankica 1993: Bosnia. Echoes from an Endangered World. Spremnno besedilo k CD plošči (SF 40407). Smithsonian Folkways.
- PETROVIĆ, Ankica 1994: Music as Subject of Political Manipulation in the Lands of Former Yugoslavia. Referat, predstavljen na kongresu Society for Ethnomusicology v mestu Milwaukee.
- SAGADIN, Janez 1977: Poglavlja iz metodologije pedagoškega raziskovanja. 1. del. Ljubljana: Pedagoški inštitut pri Univerzi v Ljubljani.
- SEYMOUR-SMITH, Charlotte 1986: Macmillan Dictionary of Anthropology. MacMillan Press. London.
- SHEEHY, Daniel 1992: A Few Notions about Philosophy and Strategy in Applied Ethnomusicology. V: Ethnomusicology 36/3, str. 323-336.
- SKYLLSTAD, Kjell 1993: The Resonant Community. Fostering Interactional Understanding through Music. Summary Report. University of Oslo. Oslo.
- SKYLLSTAD, Kjell 1993/94: Zvočna skupnost. Multikulturalna glashena pedagogika. V: Glashena mladina 4, str. 12-16.
- TITON, Jeff Todd 1992: Music, the Public Interest, and the Practice of Ethnomusicology. V: Ethnomusicology 36/3, str. 315-322.
- TSCHERNE-LEMPPIÄINEN, Paula 1993: Annual Report of Activities 1992. International Helsinki Federation for Human Rights. Vienna.
- ŽGAVEC, Mirjam 1995: V čem je popevka slabša od ljudske pesmi? V: Razgledi 6 (1037), str. 34-35.

(Hrvaško različico teksta prevedel Rajko Muršič.)

Summary

COMMITTED SCHOLAR: MODALITIES OF APPLIED ETHNOMUSICOLOGY IN THEORY AND PRACTICE

Svanibor Pettan

Within the framework of applied ethnomusicology the author discusses the possible roles of an ethnomusicologist in contributing to the improvement of musical practise and human relations. Traditionally tied to the academic world, with its goals "limited to the advancement of knowledge about the music of the world's people", ethnomusicology is now broadening up its goals towards minimizing "counter-productive barriers between academic and applied work" (Sheehy). In this respect it builds upon the achievements of applied anthropology. The immediate causes for addressing applied ethnomusicology in this article are the human crisis on some of the territories of former Yugoslavia and the author's belief that the application of anthropological and ethnomusicological knowledge to the situation "here and now" can make difference.

The concept of applied ethnomusicology is demonstrated through the project "Azra" that from 1994 on involves refugees from Bosnia and Herzegovina and the Norwegians in Norway. Inspired and helped by Kjell Skjellstad (University of Oslo) and his successful project "The Resonant Community" and supported by the grants of the Norwegian Research Council and the University of Oslo, the project combines research, education, and music-making. Its goals are: (1) to help the Bosnian refugees to preserve and strengthen their musical/cultural identity and (2) to advance the intensity and quality of communication between the Bosnians and Norwegians in Norway through musical/cultural activities. At the center of the project is the ensemble "Azra" which consists of Bosnian refugee musicians and Norwegian music students and performs both Bosnian and Norwegian music.

The result of this experimental project support the notion that the applied ethnomusicology is a promising field with huge potential to be further investigated.